Прай страналарның пролетарийлері, пірікклеңер!

Ленин чолы

Газета 1927 чылда 1 июньда төстелгер

№ 168 (9909)

СУББОТА

4 НОЯБРЬ

1989 чыл

Паазы 3 ахча

КПСС-тың ХАКАС ОБЛАЗЫНДАҒЫ КОМИТЕДІ ПАЗА ЧОН ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ХАКАС ОБЛАЗЫНДАҒЫ СОВЕДІ СЫҒАРЧАЛАР

СССР-ның ӨӨРКІ СОВЕДІНІҢ СЕССИЯЗЫНДА

МОСКВА. (ТАСС). 2 ноябрьда СССР-ның Өөркі Соведінің ўзўриине СССР гражданнарына пенсия пирерденер закон проекті сығарылған. Пу сурығча доклад иткен СССР-ның Министрлер Соведінің Кнезі Н. И. Рыжков, сығарылған законопроектті ўзўріп, пенсионнай система странаның тоғын полбинчатхан прай гражданнарын хабар тіп таныхтаан. Ол хоостыра пенсияларның ікі көрімі тургызылча — мының алнында тузаланылған паза наа кирілчеткен социальнай пенсиялар.

Пастағы сананыстар хоостыра пенсионнай реформаа пір чылда 29 миллиард салковай позыдылар. Пеер пенсияларны чахсыландырарына алыл парган соона салдырбас законны толдырар 6,5 миллиард салковай кірілбинче. Закон проектінде чөп пирілче, пенсияларны төлир ўчўн странаның пір пенсионнай фондын төстеп сығарга, аннаң-мыннаң ахча тыыр киректі чох идібізерге.

Пенсия киреенче улуг реформалар хоостыра паза оларны толдырарга килкім ахча позыдылчатханы сылгаанда СССР-ныр Министрлер Соведі көрілчеткен ме-роприятиелер комплексін чардыхти апарарга. Аны 1991 чылда 1 январьдаң пастап, ол тоғысты 1992 чылда тоос салдарга.

СССР-ның Өөркі Соведі СССР гражданнарына пенсия пирерденер закон проектінің пастағы хығырызын төпке алған паза аны тіксі чон ўзўрииие сығарарга чаратхан.

Ідөк СССР-да чарғылар тоғызынаңар илееде правовой акттар алылған. Оларның санында — толдырыг органнар, устағдағы кізілер гражданнарның праволарын ыыза пасчатхан хайыныстарны чаргаа пирер ондайлардаңар, чарғыны нимее салбинчатхан нандырығдаңар закон.

Депутаттар ідөк СССР Прокуратуразында Т. Х. Гдлян устапчатхан істезіг группазының тоғызын материаллар хоостыра сыныхгапчатхан чон депутаттарының Съезд төстеен комиссияның искіриин тыңнааннар. Аны санга алып, СССР-ның Өөркі Соведі ікі дее сарин паза халыхтарның хабар таратчан средстволарны комиссияның тоғызына кіріспеске чөп пирген.

Палаталарның теестегі чыылии 13 ноябрьда иртер.

Армияа тимненчелер

Армияа хабылчатхан чинттерні иртеезінөк тимнирге кирек. Пу саринча Пин районында хай пірее чиділер пар.

Улуг тоғыс апарылча техника ўгренчең клубта, пастыхтары О. Туринова. Анын бөн пөгіні: мотоцикл паза автомашина тінін тутчаннарны ўгрелері. Мындағох пөлік пар Табатта, пўўл азылча Бондарев аалда.

Мотобол спорт көрімінче олганнар тренировкалар идіп пастадылар, сидіктер дее уруиза, олар кілебиичелер. А. К. Баинов, чаа киреенін ўгретчізі, «Десантник» клуб азарга сағыс тутча, тоғызына, олганнарга кіизіп чатхан кізінің сағыны толар.

М. МАРГАВЧУК.

Пин аал.

Илбек Октябрьдағы социалистическай революцияның 72 чылына

КПСС ЦК-зының ХЫҒЫРЫҒЛАРЫ

1. Изен ползын Илбек Октябрьдағы Социалистическай революцияның 72-чі чылы!

2. Арғыстар! Алызығлар илбек Ленинніҥ, илбек Октябрьның киреенің узарадылғаны! Чуртастың прай сариларын наачылир ўчўн прай күстеріңер паза киртінізіңер пиріп күрезіңер!

3. Прай ўлгўні Советтерге — социалистическай демократияның сын органнарына!

4. СССР кізілері! Чон депутаттарының Советтеріне килер табығларында алызығлар ўчўн сын күресчілерге ўннерібіс пиреенер!

5. Коммунисттер! Наачыланган обществода наачыланган партия тоғынзын! КПСС-тың XXVIII-чі съездіне тимненіс — ол партияны обществоның политическай авангардына айландырар тоғыс!

6. СССР чоннары! Совет федерациязын ынаг, өөненчеткен көп нациялыг государстваа айландыраңар!

7. Тоғысчылар! Сірернің істенізіңер, политическай пілізіңер паза өткініңер — алызығларның пөгістіг чинізінін ондайы!

8. Кресеннер! Хоныхтың алнындағы ондайларынаң туртухпин тузаланыңар! Ас-тамах суриин пөгері сірернің холыңарда!

9. Наука паза культура тоғынчылары! Чон сірернең конструктивнай паза тўзімніг тоғыс сағыпча! Позыңарның интеллектуальнай миссияңарға турыстыг полынар!

10. Аарлыг ипчілер! Страна сірернің чайаачы күстенізіңерні, иптіг көңнілеріңні, сағыссыразыларны киректепче!

11. Совет оол-хыстары! Комсомолецтер! Алызығлар — ол сірернің революцияңар! Чииттернің сағызын паза күзін — социализм наачылирына!

12. Партия, чаа паза істеніс ветераннарына ізіг алғыстар!

13. Совет чаачылары! Ундубаңар: алызығларға хазнаның ізестіг арачыланызы кирек! Чон сірерге ізенче!

14. Октябрьдағы чолабит паза ынархас алғыстастар социалистическай страналарның чоннарына!

15. Прай континенттердегі коммунисттерні паза демократическай күстерні ізіг алғыстапчабыс!

16. Тилекей чоннары! Амыр хоныхты паза пістің планетаны пістің соондағы төллерге халғызар ўчўн күстерібіс пірікгіреенер!

РСФСР-ның Өөркі Соведінің чарадии

РСФСР-ның ПАЗА РСФСР-дағы ОРЫНДАҒЫ СОВЕТТЕРНІҢ ЧОН ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ТАБЫҒЛАРЫН ЧАРАДАРДАҢАР

РСФСР Конституциязының 86 статьязы, «РСФСР-ның чон депутаттарының табығларынаңар» РСФСР Закочындағы 15 паза 16 статьялар паза «Чон депутаттарының орындағы Советтеріне табығларны иртірердеңер» СССР Законының 15 статьязы хоостыра РСФСР-ның Өөркі Соведі чаратча:

1. РСФСР-ның чон депутаттарына паза чибіргі пірінчі хығыртининаң чон депутаттарының орындағы Советтеріне табығларны позырахта 4 мартта 1990 чылда иртірерге.

РСФСР-ның чон депутаттарының табығларына пір территориальнай табыг округында 116,3 муң табығчы поларга норма ит саларга.

РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Кнезі В. ВОРОТНИКОВ.
РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Хачызы С. ЧИСТОПЛЯСОВ.
Москва, Кремль, 27 октябрь 1989 чыл.

РСФСР-ның Өөркі Соведінің чарадии

ЧИБІРГІ ПІРІНЧІ ХЫҒЫРТИИНЫҢ РСФСР-ның ЧОН ДЕПУТАТТАРЫНА ТАБЫҒЛАР ИРТІ РЕР ӨӨН ТАБЫҒ КОМИССИЯЗЫН ТӨСТИРДЕҢЕР

Автоном республикаларының Өөркі Советтерінің Президиумнары, крайлардағы областтардағы, Москвадағы паза Ленинградтағы, автоном областтарындағы толдырыг комитеттер, чон депутаттары Советтерінің автоном округтары, республикадағы паза Тиксі Союзтағы общественнай организар пирген чөптерні ўзўріп, «РСФСР-ның чон депутаттарының табығларынаңар» РСФСР Законының 20 статьязы хоостыра істеніс коллективтерінде көрілген кандидатураларны ўзўрілген соонда РСФСР-ның чон депутаттарының табығларының Өөн табыг комиссиязының составы наңар РСФСР-ның Өөркі Соведі чарадыг алча:

РСФСР-ның чон депутаттарының табығларының Өөн табыг комиссиязын мындаг составнаң төстирге:

Өөн табыг комиссиязының кнезі

Казаков Василий Иванович, КПСС ЦК-зының членіне кандидат, СССР-ның чон депутады.

Өөн табыг комиссиязының кнес орынчызы

Кукушкин Михаил Иванович, Свердловскстағы юридическай институттың ректоры, юридическай наукаларның докторы.

Максимова Тамара Сергеевна, РСФСР-дағы чон ўгредии паза наука тоғынчыдары профсоюзының республикадағы Комитедінің кнезі.

Өөн табыг комиссиязының хачызы

Петров Анатолий Валентинович, КПСС ЦК-зының партийнай пўдіріг паза кадрларнаң тоғынчаң Пблиинін устағчызы.

Өөн табыг комиссиязының членнері

Аболенцев Владимир Александрович, РСФСР-ның юстиция министрі.

Амургашев Владимир Константинович, Таглыг Алтай автоном облазындағы чон чарғызының кнезінін орынчызы.

Ганаба Александр Владимирович, Люберцы городтағы тигіриһінің настоятелі, протонарей, Москва областындағы Раменскай округтағы тигіриблерніҥ благочинчайы.

Годенко Михаил Матвеевич, РСФСР Писательдері союзының правлениезінің хачызы.

Гринчук Василий Павлович, Тюмень областындағы «Запсибэнергострой» трестің шоферлар бригадирі.

Гуляев Владимир Ильич, «Горьковскай автомобильнай завод» - пірігістің слесарьлар бригадирі.

Доржиева Нина Терентьевна, Ордын пилтіріндегі Бурят автоном округтағы «Ленинград тоғысчызы» колхозтың інек сағчаа, Иркут областы.

Зеленский Владимир Федорович, Мурмансктағы пълых комбинадының өөн директоры, Мурманск областы.

Исаева Надежда Тадиутиновна, Дагестандағы халға университедінің доценті, Махачкала город, Дагестан АССР.

Карабанов Дмитрий Иванович, Тиксі Союзтағы чаа паза істеніс ветераннарының соведінің кнезінің орынчызы.

Клязьмина Руфина Михайловна, Н. А. Жиделевтың адынаң Ивановтағы чесохчаң фабриканың тоғынчызы, Иванов областы.

Копылов Александр Алексеевич, Петров районындағы «Победа» колхозтың кнезі, Ставрополь крайы.

Кузнецов Владимир Иванович, КПСС-тың Москвадағы горкомының хачызы.

Курзанова Нина Ивановна, ВЛКСМ ЦК-зының хачызы.

Маслов Анатолий Александрович, СССР-ның Наукалар академиязының Сибирьдегі пълининін теоретическай паза прикладной Институттың лаборатория устағчызы, физико-математическай наукаларның докторы, Новосибирск областы.

Матушкина Маргарита Сергеевна, чон депутатарының Октябрьдағы район Соведінің толдырыг комитедінің кнезі, Киров город, Киров областы.

Медикова Наталья Евгеньевна, Солнечногорскстағы 4 № школаның директоры, Москва областы.

Мухаметзянов Шамиль Абдуллович, Казань городтағы 6 № больницаның пълік устағчызы, Татар АССР.

Панина Валентина Викторовна, Ленинградтағы В. Ф. Комиссаржевскаячың адынаң драма театрының актрисазы, РСФСР-ның салбыг актрисазы.

Плотникова Любовь Ивановна, Хлевенскай райондағы «Ленинніҥ хумартхызы» колхозтың полеводы, Липецк областы.

Попов Евгений Васильевич, генерал-лейтенант, Совет Армиязының паза Чаа-Талай Флодының Өөн политика управлениезіндегі организационно - партийнай тоғыс управлениезінің пастығының орынчызы.

Прозументщикова Галина Николаевна, суғча чўсченнерче СССР-ның пірікгірілген командазының тренері, Москва город.

Сулейманов Кильдибай Сулейманович, Хабуллин районындағы «Паналыкскай» совхозтың пълік устағчызы, Башкирия АССР.

Третьякова Александра Сергеевна, Воткинскай райондағы чон депутатарының Июльсктегі аал Соведінің толдырыг комитедінің кнезі, Удмуртия АССР.

Якименко Геннадий Максимович, СССР-ның 50 чылының адынаң «Дальзавод» пірігістің өөн директоры, Владивосток город.

РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Кнезі
В. ВОРОТНИКОВ.
РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Хачызы
С. ЧИСТОПЛЯСОВ,
Москва, Кремль.
27 октябрь 1989 чыл.

РСФСР-ның Өөркі Соведінің чарадии

АВТОНОМ РЕСПУБЛИКАЛАРЫН, КРАЙЛАРНЫ, ОБЛАСТЬТАРНЫ ПАЗА РСФСР-ны ПОС УСТАНАРЫНА ПАЗА ПОС ТӨЛЕНЕРІНЕ КИРЕР ТОҒЫС ХАЙДИ ПАРЧАТХАННАҢАР

Российскай Советскай Федеративнай Социалистическай Республиканың Өөркі Соведі таныхтапча, РСФСР-ның Министрлер Соведі, автономнай республикаларның Министрлер Советтері, орындағы совёт паза хозяйство органнары Россия Федерациязының паза аның регионнарының экономиказын паза чон чуртазын пос устанарына паза пос төленеріне кирер устағы алыстырар тимнегліг тоғыс апарчалар. Ол чолға кирер тимнегліг тоғыс 30 автинаң автономнай республикада, крайда паза областьта өткін апарылча.

Финанс паза кредит палгалыстарының бөн элементтерін паза нормативнай документация тоғынарында улуг полызыг пирчелер республикадағы экономический органнар, СССР-ның Наукалар академиязының региондағы пөліктерінің научно-исследовательскай институттары паза пасха даа научнай учреждениелер. РСФСР-ның Министрлер Соведі Татар АССР-ның, Кемеров, Свердловск, Челябинск паза Волгоград облисполкомнарының оларның чирлерінде пос төленеріне паза пос устанарына кірер эксперимент иртірердеңер чөптерін ўзўрген паза чаратхан.

Регионнарның чон хонинн компленсти тилідер, бөн звенода хозрасчет палгалыстарын алғыдар, пос устанарын паза пос төленерін чуртасха гөремілі кирер киректе Россия Федерациязының автономнай республикаларының, крайларының паза областьтарының нандырин көдірер паза экономикада пос ондайлыр поларын алғыдар ўчўн Российскай Советскай Федеративнай Социалистический Республиканың Өөркі Советтерінің чараңыты чох идібізерге.

1. РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумына, РСФСР-ның Министрлер Соведіне, автономнай республикалардың Өөркі Советтеріне, чон депутаттарының крайлардағы, областьтардағы Советтеріне, пу чағыны тустох чон депутаттарының Советтерін, чоннның пос устанарының - бөн звенозын хатап азахха тургызар, орыннарда совет органнарының полномочиелерін, праволарын алғыдар, экономиканы паза чон хонинн тилідеріне соона салдырбас сурығларны пөгер ўчўн постарының чирлерінде пос устанарына паза пос төленеріне кірер тоғысты өткін апарарга кирек.

Ол тоғысты апарчатса, мындаг киректерні санга аларга:

страннаның чон хонининың комплексі пір полча, а РСФСР-ның чон хонии аның чардығы, республиканың экономиказын тыыдарына полған на регионның хозымын бөскірерге;

территорияларда финанстар алчан орыннар төстеп паза, хайдаг ведомстволарга кірчеткенін санга албин, предприятиелерінін паза организацияларның пірге тоғызына төстенін, экономиканы чон чуртазын чахсыландырарына айландырарын тыыдарга, мында СССР-ның хазна предприятиезінener (пірігізінener) паза СССР-ның кооперациядаңар Законнары сала даа хыйыстырылбасха кирек:

автономнай республикаларын, крайларнын паза областьтарының экономиказын паза чон чуртазын тилідеріне ахчаны пос тоғынын аларга, оларның РСФСР-ның национальнай доходына хозымын паза территориялардың экономический факторларын санга аларга;

чон депутаттарының Советтерінің паза предприятиелернің, организацияларның аразында экономика палгалыстарының системазын чахсыландырарга:

РСФСР-ның чон хонининаң устир генеральнай схеманы чахсыландырарга, республиканың чон хонии комплексін паза орындағы хозяйствоны төстир тоғысты тоос саларга:

общественнай производствоның тўзімін көдірерге, регионнарның, ідөк предприятиелерінің паза организацияларның социалистическай рынок төстепчеткен туста нандырінін паза экономикада пос ондайлыг поларын алғыдарга.

2. РСФСР-ның Министрлер Соведіне, РСФСР-ның министерстволарына паза ведомстволарына, автономнай республикаларның Министрлер Советтеріне, чон депутаттарының крайлардағы, областьтардағы толдырыг комитеттеріне. Москвадағы паза Ленинградтағы город Советтеріне, 1990 чылда экономикада пос ондайлыг поларына кирілчеткен территорияларнын экономиказы паза чон чуртазы тиліпчеткенін прай сарина ўзўргеніне төстенін, он ўзінчі пис чыллыгда республиканың прай регионнарын паза прай РСФСР-ны пос устанарына паза пос төленеріне киреріне тимнін кирек тоғыс толдыр саларга.

РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Кнезі
В. ВОРОТНИКОВ.
РСФСР-ның Өөркі Совет Президиумының Хачызы
С. ЧИСТОПЛЯСОВ.
Москва, Кремль.
27 октябрь 1989 чыл.

Россиядағы Совет Федеративнай Социалистическай Республика Законы

РСФСР КОНСТИТУЦИЯЗЫНДАҒЫ (ӨӨН ЗАКОНЫНДАҒЫ) АЛЫЗЫҒЛАРДАҢАР ПАЗА ХОЗЫМНАРДАҢАР

Социалистическай демократияны, чон позы устанарын тилідер ўчўн табыг системазын, чон депутаттарын паза Советтерінің паза чарғы органнарының пўдізін паза тоғызын чахсыландырар ўчўн, СССР-ның 1 декабрьда 1988 чылда «СССР Конституциязындағы (Өөн Законындағы) алызығлардаңар паза хозығлардаңар» тіп законға килістіре Российскай Советскай Федеративнай Социалистическай Республиканың Өөркі Соведі чаратча:

1. РСФСР Конституциязына мындаг алызығлар паза хозығлар киргерге:

1. 10-чы главаны пу ондайнаң чарыдарга:

10 глава

ЧОН ДЕПУТАТТАРЫ СОВЕТТЕРІНІҢ СИСТЕМАЗЫ ПАЗА ТОҒЫНАР ОНДАЙЛАРЫ

85 статья. Чон депутатарының Советтері — РСФСР-ның чон депутатарының съезді паза РСФСР-ның Өөркі Соведі, автоном республикаларның чон депутатары съездері, Өөркі Советтері, чон депутаттарының орыннардағы Советтері — крайлардағы, областьтардағы, автоном областьтардағы, автоном округтардағы, районнардағы, городтардағы, городтар районнарындағы, поселоктардағы паза ааллардағы — РСФСР-дағы халға ўлгўзі органнарының пір системазын пўдірчелер.

86 статья. Чон депутаттар Советтері пис чыл тоғынчалар.

РСФСР-ның чон депутатары паза РСФСР-ның чон депутаттарының орынындағы Советтерінің чон депутаттары табылары аның алнындағы чон депутаттарының паза халға ўлгўзі органнарының тоғынар сині тоозылар алнында 4 айға азынада молчапчалар.

Автоном республикаларның чон депутатары паза ол республикалардағы чон депутаттарының орыннардағы Советтеріне чон депутаттары табылары хачан паза хайди молчаларыг ол республика Конституцияларында паза законнарында чарыдылчалар.

87 статья. Тиксі республикаа паза орыннарға теелчеткен өөн сурығлар РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің, РСФСР-ның Өөркі Соведі сессияларының чылылығларында, автоном республикалар чон депутаттары Съездтерінің, Өөркі Советтері сессиялары чылылығларында паза чон депутаттарының орыннардағы Советтерінің чылылығларында ўзўрілчелер алай ба референдумнарга турғызылчалар.

РСФСР-ның чон депутатарының Съезді РСФСР-ның Өөркі Соведін паза РСФСР-ның Өөркі Соведінің Кнезін таапча. РСФСР-ның Өөркі Соведі позының Президиумын пўдірче. РСФСР-ның чон депутатарының орыннардағы Советтері Советтер кнестерін таапчалар паза (районнарга кірчеткен городтардаң пасхалары) поселоктар паза ааллар Советтерінен пасхалары Президиумнарын пўдірчелер.

Автоном республикаларның Өөркі Советтерін оларның чон депутаттары Съездтері таапчалар. Че Конституциялары хоостыра Съездтер төстирі көрілбинчеткен республикаларда, тізең, Өөркі Советті табығчылар көні таапчалар. Автоном республикаларының Конституцияларына килістіре оларның Өөркі Советтерінің паза чон депутаттарының орыннардағы Советтерінің Президиумнары пўдірілчелер, Советтер кнестері табылчалар.

Чон депутаттарының Советтері төремілі тоғынадырған комиссиялар төстепчелер, толдырыг паза устаг органнарын пўдірчелер, оларның устағчыларын таапчалар, тургысчалар алай ба чаратчалар.

Чон депутаттарының Советтері тапхан алай ба тургысхан тоғынчыларга (чарығчылардаң пасхалары) ол орында көрілген ікі сиинең артых тоғынарга чарадылбинча. Ноо даа тоғынчы позының тоғызына сыдан полбаза, тоғыстаң азынадох нандыра хығыртылча.

88 статья. Чон депутатарының Советтері чон сыныхтаа органнарын төстепчелер. Ол органнар хазна паза халыхтар сыныхтарын предприятиелерде, учреждениелерде паза организацияларда иртірчелер.

Чон сыныхтаа органнары постарының ўлгўзіне килістіре законнар, хазна программалары паза чахығлары хайди толдырылчатханын сыныхтапчалар; хазна дисциплинаазын хыныстырчатханнарнаң, орыннарда хынганни ла хылынчатханнарның, ведомстволар постарынзар ла тартарга күстенчеткеннерінең, чон изін ўретчеткеннерінең, нимені нимее салбас бюрократгарнаң күвесчелер; сыныхтастың пасха органнарының тоғызын көстепчелер; хазна аппарадының тоғызын чахсыландырарына хабасчалар.

(Узарааны 2 стр.)

Россиядағы Совет Федеративнай Социалистическай Республика Законы

РСФСР КОНСТИТУЦИЯЗЫНДАҒЫ (ӨӨН ЗАКОНЫНДАҒЫ) АЛЫЗЫҒЛАРДАҢАР ПАЗА ХОЗЫМНАРДАҢАР

(Пастаңғаны 1-ғы стр.).

Чон сыныхтаа органнарының хай син ўлгўліг полчатханын «СССР-да чон сыныхтаанаңар» СССР Законы чарытча.

89 статья. Чон депутаттарының Советтері постары паза постары төстеен органнар пастыра ол арадағы хазна паза хоныч, чон чуртазын чахсыландырар, культура тилідер пўдірігнін прай пўліктерінең устапчалар, чарадығлар алчалар, оларны чуртасха кирчелер, чарадығлар чуртасха хайди кирілчеткенін сыныхтапчалар.

90 статья. Чон депутаттарының Советтері тоғыста коллективнай, пос көннінче киректер ўзўрер паза пўгіннер пўгер оңдайларға төстенчелер. Тоғыста чоннаң пір дее ниме чазырбасха кирек полча. Толдырыг паза устаг органнар Советтерге, істеніс коллективтеріне, халых чонға сан пирістіг полчалар.

Чон депутаттарының Советтері паза олар төстеен органнар халых чон хайди сағынчатханынаң санасчалар, республикаа алай ба орыннарға теелчеткен өөн сурығларны гражданнар ўзўриине сығарчалар. Олар гражданнарға хайди тоғын парчатханнарынаңар паза хайдаг чарадығлар алғаннарынаңар сыбыра искір турзыннар.

2. 11 главаны піди чарыдарға:

II глава

ТАБЫҒ СИСТЕМАЗЫ

91 статья. Чон депутаттарының табығлары пір алай ба көп мандаттыг табығ округтарында иртірілчелер. Табығларда ғаралзар кізілер тиң правольғлар. Олар көні ўн пирчелер. Ўн пирері чазыттыг оңдайнаң иртірілче.

92 статья. Чон депутаттары табығларында прай чон араласча: 18 часха читкен гражданнарның полғаны ла РСФСР-да табығларда аралзар паза позы даа табылар правольғ:

РСФСР гражданині сах олох туста чон депутаттарының ікі алай ба аннаң даа көп Советтерінде депутат пол полбинча.

РСФСР-ның Министрлер Советіне, автоном республикалар Министрлер Советеріне, чон депутаттарының орыннардағы Советтерінің толдырыг комитеттеріне, ол органнарның кнестерінең пасхалары, кірчеткен кізілер, ведомстволар устағчылары, орыннардағы Советтер исполкомнарының пўліктері паза устағлары устағчылары, чаргычылар паза хазна арбитрлері постарын ол тоғысха тапхан алай ба тургысхан Советтерде депутат пол полбастар.

Табығларда сағыстары сайбалғаң, чаргы сағыстары сайбалча тіп санаан, чаргылат салған кізілер араласпинчалар.

93 статья. Чон депутаттары табығларын прайзына пір тиң теелчелер: полған на табығ округында пір табығчының пір ле ўні пар; табығчылар табығларда пір тиң оңдайнаң араласчалар.

94 статья. Чон депутаттары табығлары көні ондайнаң иртірілчелер: гражданнар чон депутаттарын, көні ўн пиріп, таапчалар.

95 статья. Чон депутаттарының табығларында ўн пиріс чазыттыг полча: полған на кізі кемнің ўчўн ўн пирчеткенін сыныхтирға чарадылбинча.

96 статья. Чон депутаттарына кандидаттар турғызар право істеніс коллективтеріне, халыхтар организацияларына, ортымах паза пөзік пілік пирчең ўгредіг заведениелер коллективтеріне, чуртапчатхан орын хоостыра табығчылар паза чаачылар чыылығларына пирілче.

Чон депутаттарына кандидаттар тіп нинче дее кізі турғызарға чарадылча. Табығ алнындағы чыылығның полған на араласчызы депутатха кандидат тіп ноо даа кізіні, ол санда позын даа турғыс полар.

Чон депутаттарына кандидаттар постарын кандидатха турғысханнарынаң пасти табығлар алнындағы кампанияда пір тиң оңдайнаң араласчалар.

Табығ бюллетеньеріненче дее кандидаттар киперге чарадылча.

Табығларға тимненіске паза табығлар иртіреріне кирек полчатхан ахчаны хазна пирче.

97 статья. Чон депутаттары табығларына тимненіс пір ниме чазырбас азых оңдайнаң иртірілче

Табығларны табығ комиссиялары иртірілчелер. Ол комиссияларға істеніс коллективтерінің, халыхтар - организацияларының, ортымах паза пөзік пілік пирчең ўгредіг заведениелер коллективтерінің, табығчылар паза чаачылар чыылығларының кізілері кірчелер.

РСФСР гражданнарына, істеніс коллективтеріне, халыхтар организацияларына, ортымах паза пөзік пілік пирчең ўгредіг заведениелер коллективтеріне чон депутаттарына кандидаттарны тиксі сариларын ўзўрер, сах ідөк чыылығларда полған на кандидат ўчўн алай ба аннаң тоғыр агитация апарарға чарадылча. Андаг агитацияны печать, телевидение, радио пастыра апарарға чарир.

Чон депутаттары табығларын хайди иртірері СССР, РСФСР паза автоном республикалар законнарында чарыдылча.

98 статья. Табығчылар постарының депутаттарына чахығлар пирчелер.

Чон депутаттары Советтері андаг чахығларны ўзўрчелер. Ол ба, пу ба орыннар экономиказы паза чон чуртазы тилиріне планнар, бюджет тимнелчетсе, ол чахығлар хайди толдырылчатханын гражданнарға искірчелер».

3. 13-чі главаны піди чарыдарға:

13-чі глава

РСФСР-ның ЧОН ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ СЪЕЗДІ ПАЗА РСФСР-ның ӨӨРКІ СОВЕДІ

104 статья. РСФСР-ның хазна ўлгўзінің ин ёөркі органы полча РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді.

РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді РСФСР-дағы ноо даа сурығны ўзўр полар праводығ.

РСФСР-ның чон депутаттары Съезді ле ўзўр полар сурығлар:

1) РСФСР-ның Конституциязын чарадары, ағаа алығлар паза хозығлар киреры;

2) СССР-ның істіндегі паза тастындағы политиказының өөн чолларына килістіре РСФСР-ның істіндегі паза тастындағы политиказы сурығларын пөгер;

3) РСФСР ўлгўзі синінче национально - государственнай пўдіріг сурығларына чарадығлар сығарары;

4) РСФСР пўдізінде административно - территориальнай сурығлар чарыдары;

5) РСФСР-ның пасха союзнай республикаларнаң границалары алысчатхан сурығларны пөгері паза андаг чарадығларны СССР-ның чон депутаттары Съезінің чарадиина киреры;

РСФСР чиры алысчатханыван палгалыстыра СССР-ның хазна границазы алызар сурығларны ўзўрері:

6) РСФСР-ның экономи[illegible] паза чон чуртазы [illegible]

105 статья. РСФСР-ның республикадағы хазнаның өөн планнарын паза программаларын паза програмаларын чарадары;

7) РСФСР-ның Өөркі Советін табары;

8) РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезін табары;

9) РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің пастағы орынчызын паза орынчызын табары;

10) РСФСР-ның Министрлер Советінің Кнезін чарадары;

11) РСФСР-ның Чон сыныхтаа комитедінің, РСФСР-ның Өөркі чаргызының кнестерін, РСФСР-ның Өөн хазна арбитрін чарадары;

12) РСФСР Конституциязы хыйыстырылбазын сыныхтир комитет табары;

13) Республикада чон референдумын иртірдерденер чарадығ сығарары;

14) СССР-ның чон депутаттары Съездінде паза СССР-ның Өөркі Советінде законнар сығарарының пастағчызы полары.

РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезінің табары;

10) РСФСР-ның Министрлер Советінің Кнезін чарадары;

11) РСФСР-ның Чон сыныхтаа комитедінің, РСФСР-ның Өөркі чаргызының кнестерін, РСФСР-ның Өөн хазна арбитрін чарадары;

12) РСФСР Конституциязы хыйыстырылбазын сыныхтир комитет табары;

13) Республикада чон референдумын иртірдерденер чарадығ сығарары;

14) СССР-ның чон депутаттары Съездінде паза СССР-ның Өөркі Советінде законнар сығарарының пастағчызы полары.

РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді РСФСР-ның Өөркі Советі чыылыпча.

РСФСР-ның чон депутаттарының теестегі Съезді чылда пір хати иртірілче.

РСФСР-ның Өөркі Советінің күстенізінең, РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталарының піреезінің чөбінең, РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезінің, РСФСР-ның чон депутаттарының 1/5 чардығының чөбінең алай ба автоном республиканың хазна ўлгўзінің өөркі органының, край, область, автоном облазы паза автоном округы чон депутаттары Советінің күстенгенінең РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің теестегі нимес чыылии хығыртылча.

Табығлар соонда РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді чыылиин РСФСР-ның чон депутаттары табығларынча Өөн табығ комиссия кнезі асча. РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі паза аның орынчылары табылған соонда, РСФСР-ның чон депутаттарының Съездін РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі алай ба аның орынчызы апарча.

107 статья. РСФСР-ның Өөркі Советі — РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің органы. Ол РСФСР-ның хазна ўлгўзінің законнар сығарчаң, устачаң паза сыныхтачаң төреміл тоғынадырған органы полча.

РСФСР-ның Өөркі Советі РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде чазыттыг ўн пирісңең табылча. Өөркі Совет Съездке сан пірістіг полча.

РСФСР-ның Өөркі Советі ікі палаталыг: Республика Советі паза Национальностьтар Советі. Ікі дее палатада депутаттар саны тиң. РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталары тиң правольғлар:

Республика Советіне РСФСР-ның территориальнай табығ округтарында табылған чон депутаттары табылчалар. Мында ол депутаттар табылған орыннардағы табығчылар саны санға алылча. Национальностьтар Советіне, тізең, национально-территориальнай табығ округтарында табылған депутаттар табылчалар: полған на автоном республикадаң 3 депутат, полған на автоном облазынаң паза полған на автоном округынаң пірер депутат, крайлардаң, областтардаң, Москва паза Ленинград городтардаң — 63 депутат.

РСФСР-ның чон депутаттары Съездіне табылған депутаттарның чардығы Республика Советінде паза Национальностьтар Советінде көрілген оңдай хоостыра наачылдачалар.

РСФСР-ның Өөркі Советінің полған на палатазы РСФСР-ның кнезін паза аның орынчызын таапча. Республика Советінің паза Национальность Советінің кнестері ол палаталар чыылығларынаң устапчалар.

Палаталарның пірге чыылығларын РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі, аның орынчылары алай ба Республика Советінің паза Национальностьтар Советінің кнестері теестезін апарчалар.

108 статья. РСФСР-ның Өөркі Советінің теестегі сессияларын РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы хығыртынча. Сессиялар чылда ікі хати иртірілчелер.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумының күстенгенінең алай ба РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезінің, автономный республикадағы хазна ўлгўзінің өөркі органының, чон депутаттарының крайдағы, областтағы, автоном областтағы паза автоном округтың пўдірердеңер чөбін ўзўріне кирче;

13) РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде чарадарына узах туста көрілген хазна планнарының паза республикадағы чон хонинн тилітчең аарлыг программаларның проекттерін кирче; РСФСР-ның хонинн паза чон чуртазын тилітчең хазна планын, хазна бюджедін чаратча; план паза бюджет хайди толдырылчатханын сыныхтапча, олар хайди толдырылғанынаңар сан пірісті алча; кирек полза, планға паза бюджетке алызылар кирче;

14) СССР законнары хоостыра РСФСР-ның Хазна бюджедіне кірчеткен аныстарны көзітче;

15) РСФСР-ның чоннар аразындағы чөптезіглерін ратифицировать полча паза денонсировать полча;

16) арачыланыс киреғінде паза странага хорғыс чох идеріңде өөн г[illegible]-ны тимнірінде араласча;

17) РСФСР-ның хазна сыйыхтарын, РСФСР-ның зарластыг аттарын тургысча;

18) РСФСР чаргылары пыролаан кізілерге республиканың амнистиязын сығарча;

19) РСФСР-ның Өөркі Советі Президиумының указтарын, РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің чарадығларын, РСФСР-ның Министрлер Советінің чарадығларын паза чахығларын тохтатча;

20) автоном республикаларның Министрлер Советтерінің чарадығларын паза чахығларын, сынап СССР-ның паза РСФСР-ның Конституцияларына паза законнарына киліспинчетсе, крайдағы, областтағы городтағы Советтерінің, автоном облазындағы паза автоном округтағы чон депутаттары Советтерінің чарадығларын тохтатча:

21) позының чірінде СССР-ның Министрлер Советінің чарадығларын паза чахығларын, сынап олар РСФСР-ның Конституциядағы праволарын сайбапчатхан ползалар, тоғырланыс идіп, тохтатча, сах ідөк СССР-ның министерстволарының, хазна комитеттерінің паза ведомстволарының чарадығларын, сынап олар СССР-ның паза РСФСР-ның законнарынаң тоғыр парчатсалар, тохтатча;

22) СССР-ның Конституция көрігчізі комитесер СССР-ның Өөркі Советінің паза палаталарының актталары, ол органнарның актар проекттері СССР Конституциязына паза законнарына, Съезд алған чарадығларға килісче бе чох па тіп сурығнаң кірче;

23) РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді пөкчең не сурығлардаң пасха. РСФСР-ға теелчеткен прай цасха сурығларны пөкче.

РСФСР-ның Өөркі Советі РСФСР-ның законнарын паза чарадығларын алча.

РСФСР-ның Өөркі Советі алған законнар паза чарадығлар РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде алылған законнарға паза пасха актларға тоғыр парбас кирек.

110 статья. РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде паза РСФСР-ның Өөркі Советінде закон сығарчаң пастаг идерге правольғ полчалар: РСФСР-ның чон депутаттары, Республиканың Советі, Национальностьтар Советі, РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы, РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі, РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитет, РСФСР-ның Министрлер Советі, автоном республиканың государство ўлгўзінің ин пөзік органнары, крайларның, областьтарның, автоном областьтарының паза автоном округтарының чон депутаттарының Советтері, РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталарының төреміл комиссиялары паза аның комитеттері, РСФСР-ның Чон сыныхтаг комитеді, РСФСР-ның Өөркі чаргызы, РСФСР-ның Прокуратуразы, РСФСР-ның Өөн государство арбитрі.

Закон сығарчаң пастаг идерге ідөк правольғ полчалар чон организациялары, оларның республикадағы органнары пастыра, андаг органнар чох полза, Тиксі Союзтағы органнар пастыра.

111 статья. РСФСР-ның Өөркі Советіне ўзўрерге кирілген законнарның проекттері палаталарда пірге чыылығнаң алай ба алынча чыылығнаң ўзўрілчелер.

РСФСР-ның законы алылған тіп саналча, сынап РСФСР-ның Өөркі Советінің полған на палатазында аның ўчўн палатаның көбізі членері ўн пирген полза.

РСФСР-ның Өөркі Советінің чарадинаң алай ба автоном республикаларның, крайларның алай ба автоном округтың чөбінең законнарның паза паза цасха даа аардыг государство сурығларынча чарадығның проекттері прай чон ўзўриине сығарылча.

112 статья. РСФСР-ның Өөркі Советінің полған на палатазы РСФСР-ның Өөркі Советінің ўлгўзіне кірчеткен ноо даа сўрығларны ўзўрер праволыг полчалар.

Республика Советінде ин пастағызын государство пўдірінің паза социально-экономическай өзістің сурығлары ўзўрілчелер, хайзылары тиксі республикаа тузалыг полчалар, ідөк РСФСР-ның кізілерінің правозына, пос чуртазына паза тоғызына теелчеткен сурығлар.

Национальностьтар Советінде ин пастағызын нациаларның тиң праволыг чуртазының, ідөк республикаа кірчеткен кизек чоннарның кирексіністері көп нациялыг Совет государствозының тиксі киреқсіністерінен палгалысти ўзўрілчелер; Анда ідөк государство пўдірінің паза социально-экономическай өзістің автоном республикаларга, автоном областьтарга паза автоном округтарга аарлыг тузалыг полчатхан сурығлары ўзўрілчелер;

РСФСР-ның законнарын нациялар аразындағы хайызығларға тузалыг иде чахсыландырчаң сурығлар ўзўрілчелер.

Нозының ўлгўзіне кірчеткен сурығларча полған на палата чарадығ алча.

Пір палатада алылған чарадығ, кирек полза, паза палатазар ўзўріге пірілче, ікінчі палатазы чаратса, ол РСФСР-ның Өөркі Советінің чарадии пол парча.

Сынап Республиканың Советі паза Национальностьтар Советі пір чөпке килбеен полза, сурығ чөптесчең комиссиязар ўзўріге пірілче. Андаг комиссияның палаталары постарының членнерін андар пір тиңни кирің, пўдіріп алча. Комиссияда ўзўрілген соонда сурығ Республика Советінде паза Национальностьтар Советінде пірге чыылығда ікінчізін ўзўрілче. Сынап анда даа пір чөпке килбезелер, сурығ РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде ўзўреріне пірілче.

113 статья. РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы РСФСР-ның Өөркі Советіне сан пірістіг орган полча, ол РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің паза РСФСР-ның Өөркі Советінің тоғыстарынаң устапча паза РСФСР-ның Конституциязында көрілген, ідөк РСФСР-ның законнары хоостыра пірілген паза цасха даа ўлгўлернең тузаланча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумына тоғыстары хоостыра кірчелер: РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі, РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің Пастағы орынчызы, РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің орынчызы, Республика Советінің паза Национальностьтар Советінің кнестері, РСФСР-ның Чон сыныхтаг комитедінің кнезі, РСФСР-ның Өөркі Советінің төреміл комиссияларының паза комитеттерінің кнестері.

РСФСР-ның Өөркі Советі Президиумынаң РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі устапча.

114 статья. РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы:

1) РСФСР-ның Өөркі Советінің сессияларын хығыртыпча;

2) РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің чыылығларын паза РСФСР-ның Өөркі Советінің сессияларын тимнепче;

3) РСФСР-ның чон депутаттарына кирек хабарлар читіріп, постарының тоғызын толдырарына хабасча;

5) РСФСР Конституциязын хыйыстырбазын сыныхтапча паза автоном республикаларның Конституцияларының паза законнарының РСФСР-ның Конституциязына паза законнарына килістіре поларын көрче;

6) чон ўн пирерін (референдумны) тимнеп, иртірче, ідөк РСФСР законнарының проекттерін паза государство чуртазының ин аарлыг сурығларынча чарадығны прай чон ўзўрерін иртірче;

7) РСФСР-ның государство сыйыхтарын пирче, РСФСР-ның аарластыг аттарын адапча;

8) РСФСР-ның хумартхылыг паза танығлыг құннерін тургысча;

9) РСФСР-ның гражданствозына алча; РСФСР гражданствозынаң сыхчаң сурығларны, убежище пирчең сурығны пөкче;

10) РСФСР-ның чаргылары пыролаан кізілерге амнистия пирче;

11) РСФСР-ның паска государстволардағы паза чоннар араындағы организациялардағы дипломат кізілерін тургысча паза чандыра хығыртыпча;

12) паска государстволарның позында аккредиттіг дипломат кізілернең ізеністіг паза анымчохтастыг грамоталар алча;

13) РСФСР законнарын паза РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді, РСФСР-ның Өөркі Советі, РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы паза РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі алған паска даа чарадығларны печатьта сығарча;

14) РСФСР законнарында көрілген паска даа ўлгўлерні толдырча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы указтар сығарча паза чарадығлар алча.

115 статья. РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі Россиядағы Совет Федеративнай Социалистическай Республиказының ин пөзік устағчызы полча паза страналың істінде, ідөк чоннар аразындағы хайығларда республиканың адынаң тоғынча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезін РСФСР чон депутаттарының Съезді РСФСР-ның чон депутаттарының аразынаң чазыт ўн пиріп, пис чылга таапча, изере ікі хатидаң артых нимес. РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді аны ноо даа туста чазыт ўн пірісңең нандыра хығыртып алар праволыг полча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі РСФСР-ның чон депутаттарының Съездіне паза РСФСР-ның Өөркі Советіне нандырығлыг полча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі:

1) РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде паза РСФСР-ның Өөркі Советінде ўзўрчең сурығларны тимнірінең устапча; РСФСР-ның законнарына паза РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді, РСФСР-ның Өөркі Советі паза РСФСР-ның Өөркі Советінің Президиумы алған паска даа чарадығларға ход салча;

2) РСФСР-ның чон депутаттарының Съездіне паза РСФСР-ның Өөркі Советіне республикадағы кіректердеңер паза істіндегі паза тастындағы политика тоғызының аардыг сурығларынаңар доклад тимнепче; ідөк РСФСР-ның арачыланыстыг паза хорғыс чох пдер сурығларынча доклад тимнепче;

3) РСФСР-ның чон депутаттарының Съездіне РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің пастағы орынчызына паза орынчызына тургысчан кандидаттарны адапча, ідөк РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитетке кирцең кізілерні чөп пирче;

4) РСФСР-ның Өөркі Советіне РСФСР-ның Министрлер Советінің Кнезіне, РСФСР-ның Чон сыныхтаг комитедінің кнезіне, РСФСР-ның Өөркі чаргызының кнезіне, РСФСР-ның Өөн государство арбитріне тургысчаң кізілерні адапча, аның соонда ол кізілерні РСФСР-ның чон депутаттарының Съездіне чарадарына тургысча;

5) РСФСР-ның паска хаңнарнаң чоохтазығларын апарча паза чоннар аразындағы чөптезігдеріне хол салча.

РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезі чарадығлар сығарча.

РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің пастағы орынчызы паза орынчызы РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің чахинаң аның хай пірее тоғыстарын толдырчалар паза ол чохта алай ба ол тоғын полбинчатса, аның орнына халчалар.

116 статья. Республиканың Советі паза Национальностьтар Советі РСФСР-ның Өөркі Советі членнерінең, РСФСР-ның паска даа чон депутаттарынаң палаталарның төреміл комиссияларын таапчалар, ол комиссиялар законнарның проекттерін тимнепчелер. РСФСР-ның Өөркі Советінде ўзўрчең сурығларны ўзўріп, азынада тимнепчелер, ідөк РСФСР-ның законнарын паза РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде, РСФСР-ның Өөркі Советінде алылған чарадығларны чуртасха кирерге хабасчалар, государство органнарының паза организацияларының тоғыстарын сыныхтапчалар.

Аныңох ўчўн РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталары пір тиң депутаттар сығарып, РСФСР-ның Өөркі Советінің комитеттерін төстепчелер.

РСФСР-ның Өөркі Советі, аның полған на палатазы, кирек полза, ноо даа сурығча істезіг, ревизия иткең паза паска даа тоғыстар иткең комиссияларны пўдірчелер.

РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталарының төреміл комиссиялары паза комитеттері РСФСР-ның Өөркі Советі тургысхан норма хоостыра чылның сай наачылдачалар.

117 статья. РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің, РСФСР-ның Өөркі Советінің законнары паза чарадығлары, аның палаталарының чарадығларны төреміл комиссиялар паза комитеттер азынада ўзўріп алған соонда адылчалар.

РСФСР-ның Министрлер Советіне, РСФСР-ның чон сыныхтаг комитедіне, РСФСР-ның Өөркі чаргызына, ідөк РСФСР-ның Государство арбитражының коллегиязына тоғынчаң кізілер палаталарның төреміл комиссияларында паза комитеттерде ўзўріп алған соонда тургызылчалар.

Государственың паза чонның прай органнары, организациялары паза устағчыларын РСФСР-ның Өөркі Советі палаталары комиссияларының паза комитеттерінің прай киреқсіністерін толдырар киректер, оларға хайдаг даа кирек материалларны паза документтерні көзіт турар киректер.

Комиссияларның паза комитеттерін чөптерін государственың паза чонның органнары, учрежденіелері паза организацияларын хайди даа ўзўр турар киректер. Ўзўріп алып, хайдаг чарадығлар алылғанын комиссияларга паза комитеттерге олар көзіткен туска искір пир турарга кирек.

118 статья. РСФСР-ның чон депутадары РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің чыылығларында паза РСФСР-ның Өөркі Советінің сессияларында РСФСР-ның Өөркі Советінің Кнезіне, РСФСР-ның Министрлер Советіне, РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде паза РСФСР-ның Өөркі Советінде өөн табылған алай ба табылған пасха даа органнарының устағчыларына, ідөк СССР-ның министерстволарының, государство комитеттерінің паза ведомстволарының устағчыларына, РСФСР-ның чіріндегі союзнай предприятиелерінің, учрежденіелерінің паза организацияларының устағчыларына РСФСР-ның ўлгўзіне кірчеткен ноо даа сурығлар хоостыра айланарға праволыг полча. Депутат сурынысңаң айланған орган алай ба устағчы пічік пазып, алай ба чоохнаң Съездің чыылииндох алай ба сессия иртіпчеткен тустох ўс кўннең орай имместе нандырығ пирер киректер.

РСФСР-ның чон депутаттары РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде, РСФСР-ның Өөркі Советінде, аның палаталарында, комиссияларында паза комитеттерінде, ідөк кізілер арасында депутат тоғызын апарар тусха службаның алай ба производстводағы тоғызынаң позыдылчалар. РСФСР-ның Өөркі Советіне табылған чон депутаттары РСФСР-ның Өөркі Советінде тоғынар прай тусха службазынаң алай ба производство тоғызынаң позыдыларға чаратча.

РСФСР-ның чон депутадын уголовнай нандырығға арестовать полларға алай ба устағчылар чоңнаң пирерге, чаргы пастыра, чарабинча, сынап ағаа РСФСР-ның Өөркі Советінің чарадии чох полза, сессиялар аразындағы туста — РСФСР-ның Өөркі Советі Президиумының чарадии чох.

119 статья. РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитет РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінде политика паза право специалисттерінең он чылга табылча. Ағаа кірчелер комитеттің кнезі, кнестің орынчызы паза 13 членнер.

РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитетке кірчеткен кізілерге ол Комитеттің алнында нандырығ тутчатхан органнарда олох туста тоғынарға чарабинча.

РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитет:

1) позы пастаг идіп алай ба РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің чахинаң Съездке анда ўзўрілчең РСФСР законнарының проекті РСФСР Конституциязына килісче бе чох па тіп чарадинн пирче;

2) позының пастаанаң, РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің чахинаң, РСФСР-ның Өөркі Советінің, автоном республиканың государство ўлгўзінің ин пөзік органнарының сурынызынаң РСФСР-ның Өөркі Советіне РСФСР-ның Өөркі Советі паза аның палаталары сығарған чарадығлар, ідөк пасха даа чарадығларының проекттері РСФСР Конституциязына паза РСФСР чон депутаттарының Съездінде алылған РСФСР законнарына килісчелер бе чох па тіп чарадинн пирче;

3) автоном республикаларның Конституциялары паза законнары, РСФСР-ның Министрлер Советінің паза автоном республикаларның Министрлер Советінің чарадығлары паза чахығлары РСФСР-ның Конституциязына паза законнарына хайди килісчеткенін сыныхтапча;

4) позының пастаанаң алай ба РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің чахиннаң, РСФСР-ның Өөркі Советінің, аның палаталарының, РСФСР-ның Өөркі Советі Президиумының, РСФСР-ның Өөркі Советі Кнезінің, РСФСР-ның Өөркі Советінің палаталарының төреміл комиссияларының комитеттерінің, РСФСР-ның Министрлер Советінің, автоном республикаларның государство ўлгўзінің ин пөзік органнарының, автоном областьтарның паза автоном округтарының Советтерінің сурынысыртынаң пасха государство органнарының паза чон организацияларының чарадығлары РСФСР Конституциязына паза законнарына килістіре бе чох па тіп чарадинн искірче.

Сынап РСФСР-ның Конституциязына алай ба законнарына пасха чарадығлар

(Тоозылғаны 4-чі стр.).

Литература паза искусстваӨ

Литература таныҒлары

Ирткен тусты ундуба

Н. ТИНИКОВТЫҢ «КҮН СУЗЫНДА» ПОВЕЗІНЕҢЕР ХАЙ ПІРЕЕ САҒЫСТАР

Халғанчы туста хакас писательлерінің чайаачы тоғыстарынаң хынып танызып пастадым. Анзы за тиктең не нимес. Мин позым алынча і..и сағынчам, кізі хайдаг орында чуртапча, ол чирденер көп ниме пілерге кирек. Мында, тізең, хоос литератураны хыгырганы угаа маңат полызыг пирче тиирге чарир.

Чазырбин чоохтаза. Агбанда, чуртап, школада үгренчеткенде, Н. Доможаковтаңар, М. Кильчичаковтаңар, И. Котюшевтенгер истерге килісчең. Оларның книгаларынаң таныспаҷчымын. Пу адалған чайаачы устардаң пасха писатель дее пілбеченмін. Амды илееде наа кізілернің аттарын истіп алдым. Пірден, іди ле олаңай испинчем, книгаларынаң анзы даа танызып аларға харасчам.

Оларның аразында, мин мында наа писательлерні көзідімге алчам, Н. Тиниковха хайыг айландырғам. Ногадаңар? Пілдістің, мин аның чайаачы узынаңар орыс тіліне тілбестелген тоғыстары пастыра ла паалир ондайлығбын. Аннаңар чоох Москвада сыхған книгазынаңар[1] парар.

Хаҷан піреезіне хайыг айландырзаң, ол кем полчатханың піліп аларға парчан күзің салчазың. Мында даа кирек андагох ондайнаң парған тиирге чарир. Іди Н. Тиников чахсы поэт полчатханын піліп алғам. Ізенчем, аның стихтарын пасхазынаң алыстырбассың.

Пу книгада чи нимее хайыг айландыргам? Таныхтырға кирек, аны хынып хыгырғам. Че автор позын ибірчеткен чир-чайаннаңар хайди сиберли пасчатханы уламох тың көңніме кірген. Аның перозы алтынаң парчан ниме тіріг чіли сығып одырча. Суучах таа сым на ахпинча, ол сыбыра ниме-де пулбыранча, кізілерге позының өрінізін ме алай хомзынызын ма чоохтап пирерге харасчатханға төөй. «Күн сузында» повестьте (**«Я сегодня об этом вспомнил» книга хакас тілінде іди адалча — редакциядан**) андаг орыннар көп табарға чарир.

Чир-чайаан паза кізі, чир-чайаан паза техника. Хайди олар удур-төдір палғалысчалар? Пісті ибірчеткен сілігні хайраллап халарында кем прайзынаң артых нандырығлыг?

Ол паза пасха даа сурығларға автор позының книгазында көні нандырыглар пирче, хығырығчыны киртіндірче.

Оңарылыстың, пу повестьтің өбн сағызы чир-чайаан паза кізі ле нимес. Анда коллективизация хакас аалда хайди парғаны көзіділче. Аның өбн геройы Хара Хуча оолагас. Паланың көрізі пастыра чуртаста пасталчатхан алызығларны киртіндіре хоостапча писатель.

Ағаа хоза мин пу книгада ынархас темазын хайди даа таныхтырчыхпын. Хакастар паза орыстар удаа пір чөптіг, ынаг тудынчалар удуртөдір полызысчалар. Іди, Хара Хуча тың ағырыбысханда, аны орыс имчі ал халча. Андаг оңдайнаң орыс имчі паза аның ипчізі хакас оолагастың кіреетеен паба-ічезі полыбысчалар. Ссонаң олар Хара Хучаның семьязынзар ааллап килчелер, тура ээлерінең хада тахпахтасчалар, хакас сарыннарын ырласчалар. Оолагасты трактормаң чөрерге ӱгретчеткен орыс оол Павел Хара Хучаның чистезі полыбысча, Хыспинче пичезін ал салча.

Чоннарны іди піріктірчеткен, ынағластырчатхан илбек күс Ленинніҷ хоозы пастыра пирілче. Автор уғаа киртістіг көзіт салтыр, хайди оолағастың пабазы илбек кізінің сомын ибзер ағылғанын. Букварьда хоосталған даа ома Хара Хучаны сыбыра көөктірчеткен осхас: «Син дее ӱгренің аларзың, оолагас». Аннаңар повестьтің өбн геройы пабазынаң соона халарға хынминча, күстеніп ӱгренче.

Авторның чайаачы узынаңар чоох пастаза, аалзар кино пастағызын на ағылғанын хайди маңат хоостап салғанын таныхтырчыхпын. Кізілер ағаа чоо напсынчалар, хорыхчатханнарын даа чазырбинчалар. Олох арада аал чуртағчыларына ол улуг ӱлүкүн чіли пілдірче нооза. Іди Хара Хуча чуртазында пастағызын на «Чапаев» киноны көріп алча.

Көп нимес ле книганың жанрынанар чоохтирга сағыс пар. Мин көргенде, пу повесть тее нимес, аны эссе тіп таныхтырчыхпын. Мында чоох өбнінде улуг частыг кізі позының олған тузын сағысча киргеннеңер парча. Анзы эссе тіп адалча.

Писательнің чайаачы узын пөзік паалаан даа ползам, мында хай пірее орыннар тың на көңніме кірбееннер. Көзідімге алза, хам полған Песелей соонаң хойлар хадар сыхча. Анзына, хайди даа күстензең, тың на киртінминчезің.

Хакас писательлері аразында Н. Тиниковтың чайаачы узынаң танызып алғанымма тың өрінчем. Сағынчам, аның орыс тіліне тілбестелген наа книгаларын ам даа хынып хығыр турарбын.

С. ЩЕГЛОВ,
Хызылчардағы хазна университединің филология факультединің студенті.

[1] Тиников Н. Я сегодня об этом вспомнил. М., 1986 г.

ХАКАС ЧИРІНДЕ ЧЫЛЫҒ ТОҒАЗЫҒЛАР

Харындас монгол чонның артисттері постарының пөзік устарын пастап Ағбан городта, областьтағы М. Ю. Лермонтовтың адынаң драма театрында көзіткеннер. Ойын парчатхан туста мин пу ікі ырчаа хайыг айландыр сыххам. Чох, таласпинчам, аалчылар аразында пасха даа чахсы артисттер парлар. Че пу іколең чон алында постарын хайди-да иптіг, сибер тудын полчатханнарынаң көңніме кірген.

Пастағызын чоохты ырчы Охины Бямбааданар пастырға сағынчам. Ол Даланзадгад городтағы музыкально-драматическай театрда тоғынча. Ырчы кізі Монголияның пурунғызынаңар, аның пӱӱнгі күнінеңер аймах сарыннар толдырча. Андаг туста Охины позының пай, сіліг ӱнінең уғаа орта, пілің тузаланча тиирге чарир. Пірееде артистка хомзыныстыг мотивнең көглепче. Сценада тудынчатханы даа алысча. Хаҷан Чир-сууның чидігдерінеңер, тоғысха күс араттардаңар сарнапчатса, ӱні саңай алызыбысча, өрінчеткенің чазырарға сағынминча. Іди килістіре тудынчатханынаң ол көрігчілер хайынн тартча полар.

Сала пасха арах оңдайнаң тудынча ырчы Дамбаждагийн Ганболд. Ол ам даа чинт. Улан-Батордағы культура институдын тоосхан соонда постаң оол төреен-бскен чирінзер сурынған. Амды ол Ӱстӱнзархы Гоби аймактың театрында солист полча. Ағаа бөнінде көгліг, читтер аразында аарласнаң тузаланчатхан сарыннар толдырарға килісче. Позы даа ол ачых-чарых көңніліг кізі. Хомзын чөрчеткенін көрбессің дее. Пірее ле хати аар сағыстарға пастыр сыхса, сарын ырлап пастабысча. Сах андох хостн турчатхан чон ағаа хозылча. Дамбаждагийн көг салыбысса, сым тур полбассың.

В. БУТАНАЕВ,
хоосчы, РСФСР-ның культураға саблыг ӱогынчызы.

ХООСТАРДА: (сол саринаң) монгол чонның артисттері, ырчылар Д. Ганболд паза О. Бямбаа.

Наа сарыннаң таныстырчабыс

ТОХТАТ КӨРІЗІҢ СИН МИНДЕ
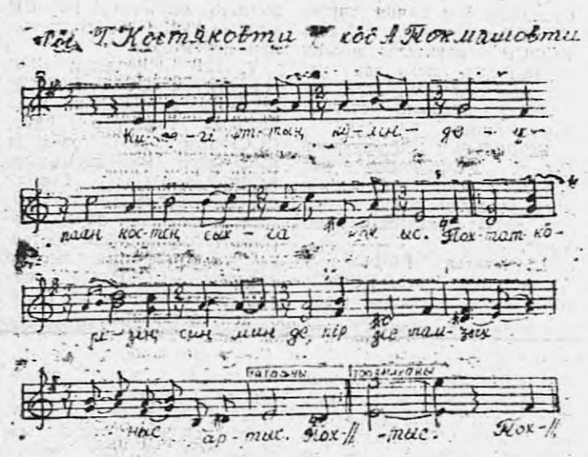
ЧИИТ ТУЗЫБЫС

Чинт тустың сағынғанын
Ниик иде ундутчабыс.
Прайзыбыс піс аның ӱӱн
Садыг чуртаста итчебіс.

Сатчабыс салғахтағы,
Чалғыс ла тузыбысты.
Ол көгілбей ырахтағы,
Атхалах таңыбысты.

ХЫЗЫМА

Син, минің ирке хызым,
Чиртін кирі пабаңа.
Көглирзің пір часхызын,
Пілектегі паланға.
Төріп парар табастыг

Оол, сыны харыстыг.
Кем-де тинр: «Ағазы!
Татай, бөн ағазы...»

Г. КОСТЯКОВ.

ПАБАМ ЧУРТЫ

Нонынсар парзам айлар
пазында,
Ханныг чӱреем уғаа
хайындыр,
Адамның чурты турған
орында
Нымырт, хазың на чайхал
турадыр.
Хаҷан-да мында улуг
чурт полған,
Олған табызы сыцылап
турҷаң.
Пай күскӱде ооллар
хоных хонғлап,
Туған-хончыхтар тойға
чыылысчаң.
Ӱлүкүннерде мин ааллап
парзам,
Өрініп, іче-пабам
удурлаҷаң.
Изен чөрчеткеннерін
көріп алзам.
Чӱрееме уғаа истіг
пілдір парҷаң.
Аар-пеер ле хайының,
минің ічем
Сыйлир ла ас-тамаан
табынмаҷаң.
Хаңзазын сорып, хыр
пастыг пабам,
Аймах тылаастар сурып
одырҷаң...
Олар анда хаҷанох
чоғыллар,
Сыхтаг чирде олар
чатчалар.
Оларның орнында
нымырт пӱрлері,
Талбыразың, мині
удурлапчалар.

Н. ТЮКПИЕКОВ.

И. Топоев

Пыром таста, Камис чоох

Аркас, иртең үсхун парып, төзектең турбин үр чатхан. Харах азып, потолоксар көрген. Тоғысха парарға ам даа ирте. Көмес үзуп аларға иткен, хараан нуубысхан, че уйғузы паза кірбеен. Чӱрегі хайдаг-да пыро ит салған чіли изі чохтанған. Кичее арага ізібіскен үчін полчаң ма.

Ол, армиядаң киліп, ибінде пір чыл пол парир. Пабазынаң хада хой хадар сыххан. Пуун Аркасха пабазын алыстырарға кирек. Ам хайди тоғысха парчаң. Угаа майыхча. Ахсы хурупча, хайдаг-да чабал нимелер тадыпча.

Кичее хайди үс санабастан на арага ізібісті. Камис арғызы мотоциклліг тадырат килген. Позы хаптыра.

— Изең, Аркас! — сууларинаң кір килген ол. Столға пір бутылка «ахты» тазылада турғысхан. — Че чірчелер сығар. Миниң оол төріп парған. Чуубызаан!

Аркас пастап хыныхсыбин ісчеткен, че пір-ікі иреет соонда ағаа көгліг полыбысхан. Ибде аның кізілер чох полған. Пабазы фермада, ічезі аал аразынзаг ачытхы тілеп сых чөрібіскен, туңмазы школада полған.

Бутылка табырах тоозыл парған. Камис пазох пірні сығар килген, Аркас тоғыланаачых полған, че Камис ур-пирген чірчені тудыр чох алыбысхан. Чоох-чаахнаң илеede парыбысханнар. Камис, тізең, чуулар паста чөрген. Анаң ол ипчізінзер, больницазар, парарға ідібіскен. Аркас аны позытпин турған. Оларның аалы кічіг, аннанар агырын чатырчатхан кізілерні хости аалзар апар турганнар. Анда больница пар полған. Аалдар аразы пірее читіче километр.

— Ипчіме тоғазың аларға, — күстенчеткен Камис, мотоциклге чапсынып. — Палам көріп аларға.

— Хайдар ам ізірік, — тохтатхан аны Аркас. — Пірее ГАИ тоғас парза, полар сағаа.

— Хайтпа-ас!

— Чох, парбас-сын!

Аркас аны хайди полза чөптеп алған. Камис ибінзер параррға полыбысхан. Аркас, аның мотоциклі тоғынарға хынминчатханда, ідібізерге подыс пирген. Ибіне читіре үдезібізерге сағынған, анан хол ла сабысхан — чидіп алар, пастағызын на нимес...

Аркас, майыхса даа, суғ ізерге турып алған. Сөрөн полча чалаас азахнаң истіг дее полған пас чөрерге. Сіреede турған көнектең хамысха толдыра суғ, сустың, іскең. Суғ чылыг арах полған. Харның тарбайта іскең дее полза, сухсумы ханмаан. Тасхартын орай часхыдағы иртечіл күн көзеңектегі ах көзеңестерні хызартхан. Тоғыра стенеде ідөк аның харағы көгліг чалтырапчатхан. Інектер мӱӱреені истіле тӱскен. Анаң оортахта хамчы тазылаан. Аркас көзенекер пахлабысхан. Чолча аал малы зе... Аргызың синің.

Ічезі парып песке одынар салыбысхан. Анаң, тос хабызың, одыныбысхан. Хуруг тос чалбырап көпібіскен.

— Хайди полтыр ол? Анаң ніс... кичее ле хада полгабыс.

— Ізірік полған ма?

— Чох, тың на полбаан... Ибінзер параррға теен.

— Ипчізінзер одырыбыстыр ол. Мотоцикліг, нойма, ойлатхан матап. Аңдарылған осхас... Анаң чолдағох шоферлар машинанаң больницаа апарған одырлар. Андох тоозыл партыр...

Аркас пазын хатабох подушкаа тӱзірібіскен. Пазында прай ниме путхал сыххан. Ол потолоксар, пір ле орынзар, харап чадыбысхан.

— ...Ам семьязы чи хайдь полар, — истілчеткен ічезінің үні. — Ипчізі пілче ни, чоохтабаан поларға киректер. Пида-а, пу арага хайдаг хыйал итче. Чахсы ла чуртап сыххан полганнар.

Аркас Камистің бліг чатчатханын сағызында көрерге харасхан, че көр полбаан. Киртінминчеткен ол — кичее хада көгліг чоох-чаахнан одырганнар. Анын ніске харахтыг күрен сырайы сах піди ле көрінче. Хатхырыбысчатса, анын кірбе сағалы өөр, наахтарынзар тырбайыс парыбысчатхан паза тістері агарыза тӱсчеткен. Тракторнан айғазып, сӱрткі сиип парған хоолары чоогы хоостыра пулахтаннар...

Аркас арғызынан тоғазарға тіднмин парған. Пос хараанаң аның сөөгін көрерге хорыххан. Кізі, хаҷан тылаасты иссе, тың на киртінминче, че хаҷан пос хараанаң көрзе, ізеніс халбинча.

Камис нименің шифернең чапхан улуг нимес, кічігдең сыгара таныс тураа Аркас пасха кізінің туразына чіли кірген. Оградада сарай алтында Камистің тайызы, хырыхча частыг Айдолай Опонка апсахнаң чардылар чазааннар. Хомды тимнепчелер. Мойнах адайлары, кірлес алтынаң сых ха парыбысхан...

Аркас нандыра сыхханда, күн хайди-да пасхаҷыл чарыпчатханға төөй полған. Таңнастыг амыр. Питук ла аалда тапсабысча, ағаа пірсі нандырыбысча. Ибіре прай ниме ідөк ле турча, кізі төреен ме алай тоозыл парған ма — пір дее ниме алыспаан.

Камисті чыыр алнында оларзар кізілер тол парғаннар. Хай піреелері илеede хаптыралар. Турада, хомды хырында, плады хыйын тӱс парған, састары ӱгбереен иней чоо сыхтапча. Ол Катеп сыххан Софья ипчі. — Чарабас іди. Арғызының ӱдес. Көрбессің син аны паза. Че алыбыс!

Аркас ікінчілеп турчатханда, мындох сырбал чөрчеткен Авдотай иней салчыхтаныбысхан.

— Камисті араганаң ӧдір салып, ам іспечік пол чөрче.

Аркастың пазына хан ойли тӱскен. Ибіре турган кізілер оларзар айланганнар.

— Нимее іди хазыр көрчезің? Сын нимес пе? — холларынаң пулахтадып, азахтарынаң тепкленіп чөр кен. Амды, тізең, костюмныг ла сыырыхча. Ырах нимес турада көзенектер чарып турған. Аркас андар пар сыххан. Анда Митке аргызы чуртапча. Сөөк чатхан чирде көрінмеен, ам нөде полар.

Сенекcер кірчеткендөк, турада кізілер сууласчатханы истілген. Митке сынап таа ибде полтыр, стол кистінде одырча. Састары ӱгбереп партыр, позы тамкы тартча. Пабазы Арыхпай илеede ізірік, стол хырында одырып, суулапча. Ічезі Пидора ідөк хаптыра, тура істінче хайын чөрген.

— Ирт, Аркас, одыр, — хығырған Митке. Аркас парып, хости агас сіреере одырыбысхан. Столда чатчатхан пачкадаң тамкы сығарып, Митке тут пирген тамкыдаң аны хабызып алған. Миктенің туңмалары хости комнатада узупчатхан одырлар. Көрінминчелер, а то оларның табызына турада «аах-уух» ла пол турарчых.

— Син пістің Пористі танынча поларзың, йа, — чоохтанған Митке. — Ол ӱреп партыр. Пооныбыстыр.

— Сағам на «тіл» кил парды, — хосхан пабазы Арыхпай.

Аркас хости аалда чуртапчатхан Пористі танычаң полған. Ол Миткенің пөлезі. Ойынчыл, ачых-чарых ла ооп полчаң.

— Ниме читпинче пу читтерге, — сӱркӱнеп ала чоохтанған Пидора. — Армиядаң ам на килген. Чинт позын хыс ӱчӱн чох ідінібіскен, тшкі Пасха хыс таппасчых па мынзы ирге парыбысханда... Іче-пабазына хайдаг хыйал! Өскір палаларны пу синге читіре. Пілчелер бе олар хайди, палаңы кічігдең өскіріп, ирееленчеткенібісті...

— Па, орта, ӧрекен. — ізірік ӱннең хозылған Арыхпай.

— Син сым одыр, аахтаба! — хыспырған ирінс Пидора. — Син хандыра пала өскірген кізі. Араға тых чөрче. Пу алты паланы прай мин өскір парим!

Арыхпай, ипчізіне хырыстырып, сым одырыбысхан, анан чиділ сыххан.

— Ок, олганнар, хайралан на чөрерге кирек, — аннаң андар чоохтан тур Пидора. — Пу арагаа сабылбаңар. Минің Миткем хыныбогысханга төөй. Сағамох таста! Хайдаг нимее кір парбинча ізірік кізі. Ага ізіңіңің оолғы Абаканда ізірігөк чөрін кізее пычахтат салған. Алай иссең, сохтыр салған полчалар. Пу даа Порис сахта піди поларчых па?..

— Че, ічең, анзы пістең ме, — тінче Митке. — Кізінің хайдаг ӱлүс полар. Піреезі тамкы тартпинча, араға іспинче, а пірее чирде кірпис пазына тӱс парар.

— Кірпис тін чоохтанма син магаа — көксебіскен Миткені ічезі. — Ипгеп чөрзең, хайдаң кірпис тӱзер?

Аркас, оларны истіп, сым на одырған. Тамкы тартхан.

Сөөктер аалдаң оортах, пөзік таг хабырғазында полған. Хырында пӱрленібіскен хазыңнар сууласханнар, көгерчеткен от аразында ирте чахайахтар аймах өннең чараннар.

Аркас пеер өнетін орай килген. Сөөк сығарған кізілер прай тарап парғаннар. Кізі чыған наа орынны ол сах андох таап алған. Ах сырнаң сырлаан тимір кіресте Камистің сомы хызыл парған паза аның алтында Камистың төреен паза тоозылған чылы улуг санарнаң пазыл партыр. Санар аразында хысчачах «тире» синл парған. Ол «тире» — Камистің чуртаан тузы. Хысчачах тус. Чарых чир ӱстӱнде Камис теен кізі чибіргі пір ле чыл чуртаптыр...

— Син мындазың ма ам даа?

Аркас, чочып парып, хылчанаан. Кистінде Митке турган. Олох угалых костюмныг, ізебінең ах пастыг бутылка пахлаан. Миткенің хараағы алтында наагы көгер партыр. Аркас андар көрчеткенін сизініп, Миткө көө чох тапсаан:

— Айна, синің соолда кичее харааа Камиссер паргам. Кемге-де пирдіртіп алтырзым.

Анаң ол, Аркастың хырында чочайа одырып, өстеп ала бутылка паза чірче сығарған. Чірчезіне арага урып, анаң сіліг тастаан. Анаң, ағаа хоза арага урып, Аркасха сунған.

— Чох мин іспессім. Чидер.

Миткө күстебеси, чірчезін позы алыбысхан. Одырыподырып, пазох арага урып алған.

— Че, төөйлебізим. Магаа даа чидер. Порис пөлемзер пар кілерге. Таңда аны чыырлар.

Олар илеede одырганнар. Ікізі дее, Камистың кірезінзер көріп, пос алынча сағысха түскеннер. Анан Мит-

Россиядағы Совет Федеративнай Социалистическай Республика Законы

РСФСР КОНСТИТУЦИЯЗЫНДАҒЫ (ӨӨН ЗАКОНЫНДАҒЫ) АЛЫЗЫҒЛАРДАҢАР ПАЗА ХОЗЫМНАРДАҢАР

(Тоозылғаны. Пасталғаны 1, 2 стр.).

киліспинчеткен полэа, РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитеді андаг чарадығны сығарған органға позының искіриин ысча, хыйыстырығларны чох ит салар ўўн. Комитеттің андаг чарадии РСФСР Конституциязына алай ба законына тоғыр парчатхан чарадығларны тохтатча.

РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитеттің правозы пар полча. РСФСР-ның чон депутаттарының Съездіне РСФСР-ның Ӧӧркі Советіне алай ба РСФСР-ның Министрлер Советіне РСФСР-ның Конституциязына алай ба законына тоғыр парчатхан чарадығларны тохтатарға чӧп пиріп кірерге.

РСФСР-ның Конституция көрігчізі комитеттің хайди тоғын парарын СССР-ның паза РСФСР-ның Конституция көриинеңер законнары көзітчелер.

120 статья. РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді паза РСФСР-ның Ӧӧркі Советі хазнаның оларға сан пирістіг прай органнарының тоғызын сыныхтапчалар.

РСФСР-ның чон сыныхтаа комитеді РСФСР-дағы чон сыныхтааның прай органнары тоғызынан устапча. Ол комитет тоғызын РСФСР-ның Ӧӧркі Советі кирек чолзар көстепче.

Чон сыныхтаа органнары хайди тоғынаның СССР-ның чон сыныхтаананар Законны чарытча.

121 статья. РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді, РСФСР-ның Ӧӧркі Советі хайди тоғынар оңдайлар РСФСР-ның чон депутаттарының Съезді паза РСФСР-ның Ӧӧркі Советі тоғынар регламентте чарыдылча. Ол кирек Конституциязына тӧстеніп сығарылған РСФСР-ның пасха даа законнарында көрілче.

4. Статьялар 164. 165 паза 167. 21-чі главада. «Чарғы паза арбитраж». Аны піди чарыдарға:

164 статья. Чон чарғычыларын паза заседательлерін таапчалар. Ол оңдайнаң тӧстелчелер РСФСР чарғылары.

Районнардағы (городтардағы) чон чарғыларының чарғычылары ол арадағы автоном республикаларның Ӧӧркі Советері, чон депутаттарының крайлардағы, областьтардағы, Москва паза Ленинград городтардағы Советтер, автоном областьтар паза округтар Советтері таапчалар.

Крайлардағы, областьтардағы Москва паза Ленинград городтардағы чарғылар чарғычыларын РСФСР-ның Ӧӧркі Советі таапча.

РСФСР-ның Ӧӧркі чарғызының, автоном республикалар Ӧӧркі чарғыларының, автоном областьтар паза округтар чарғыларының чарғычыларын РСФСР-ның Ӧӧркі Советі, автоном республикаларның Ӧӧркі Советтері, чон депутаттарының автоном областьтардағы паза автоном округтардағы Советтері таапчалар.

Районнардағы (городтардағы) чон чарғыларының чон заседательлерін чуртаан орын хоостыра алай ба тоғынған орын хоостыра гражданнар, азых оңдайнаң ун пиріп, таапчалар. Олардаң Ӧӧркі чарғылар заседательлерін ол арадағы чон депутаттарының Советтері таапчалар.

Прай чарғыларның чарғычылары он чылға табылчалар. Прай чарғыларның чон заседательлері — пис чылға.

Чарғычылар паза чон заседательлері постарын ол тоғысха тапхан органнар алай ба табығчылар алнында нандырығлығлар. Сынап олар тоғысха сыданминчатсалар, ол арадағы Советтер алай габығчылар андаг чарғычыларны паза заседательлерні нандыра хығыртып ал турарлар.

165 статья. РСФСР-ның Ӧӧркі чарғызы республиканың ин Ӧӧркі чарғы органы полча. Ол РСФСР-ның прай чарғыларының тоғызын сыныхтапча. РСФСР-ның Ӧӧркі чарғызына аның кнезі паза орынчылары, членнері паза чон заседательлері кірчелер».

«167 статья. Чон чарғычылары паза чон заседательлері пірдеезінің сӧзін испин, закон на көңнінче чарғы идер праволығлар.

Чарғычыларға паза чон заседательлеріне постарының праволарын паза обязанностьтарын тузімніг толдырар оңдайлар тудығ чох пирілерге киректер. Чарғы итчетсе, чарғычыларның паза чон заседательлерінің тоғызына пірдеезі кіріспес кирек. Іди кіріскен кізілер закон хоостыра нандырығ тутчалар.

Чарғычыларның паза чон заседательлерінің пірдеезінің көңнінче полбас, закон на көңнінче полар праволары СССР-ның чарғычылар статузынаңар законында паза СССР-ның, РСФСР-ның пасха даа законнарында чарыдылчалар».

11. РСФСР Конституциязының 10, 11, 12, 13 главалары наа редакцияда пирілче. Аны хоостыра РСФСР Конституциязының мындаг статьяларына алызығлар паза хозығлар киргерге:

1. 74-чі статьяның пастағы чардығына «ССР Союзы ўлгўзіне кірче» сӧстер соонаң «СССР-ның чон депутаттары Съездінде» тіп сӧстер хозарга.

2. 100 статьяны піди чарыдарға:

«100 статья. Депутат позының тоғызын обнінде производствоғы, службадағы тоғызын тастабин толдырча.

РСФСР-ның чон депутаттары, РСФСР-ның Ӧӧркі Советінің сессиязы, автоном республикалар чон депутаттарының Съездтері, Ӧӧркі Советтерінің сессиялары, чон депутаттарының орыннардағы Советтер сессиялары тузында, сах ідӧк депутаттың законда көрілген пасха даа тоғызын толдырарға кирек полза производствоғы паза службадағы тоғызынаң позыдылча. Ол тусіа хорадылған ахчаны республиканың алай ба орындағы бюджеді тӧлепче».

3. 101-чі статьяның пастағы чардығын піди чарыдарға:

«Депутат кирек сурығларнаң хазна органнарынзар паза тоғынчыларынзар айланар праволығ. Аның сурығларына нандырығ чон депутаттарының Съездінде, Ӧӧркі Совет сессиязында, чон депутаттарының орындағы Советі сессиязында пирілерге кирек».

4. 103, 123 паза 124 статьяларны піди чарыдарға:

«103 статья. Позының тоғызынаңар, РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің тоғызынаңар, Ӧӧркі Совет алай ба чон депутаттарының орындағы Советі сессиязының тоғызынаңар депутат табығчыларға, позын тапхан халых организацияларына сан пирерге кирек.

Табығчылар көңнін толдыр полбаан депутатты табығчыларның көбізінің көңнінең, законда корілгеп ондайға килістіре чарадығ сығарып, нандыра хығыртып аларға чарир».

123 статья. РСФСР-ның Министрлер Советін Республика Советі паза Национальностьтар Советі ікі палатаның пірге чыылиинда РСФСР-ның Ӧӧркі Советі тӧстепче. РСФСР-ның Министрлер Совєдіне аның кнезі, пастағы паза олаңай орынчылары, РСФСР министрлері, РСФСР-ның хазна комитеттерінің кнестері кірчелер.

РСФСР-ның Министрлер Совєдіне тоғыс хоостыра кірчелер автоном республикаларның Министрлер Советтерінің кнестері.

РСФСР-ның Министрлер Совєдінің Кнезі чӧп пирзе, РСФСР-ның Ӧӧркі Советі РСФСР правительствозына РСФСР-ның пасха даа устаг органнарының паза организацияларының устагчыларын кирер.

РСФСР-ның Министрлер Советі РСФСР-ның наа табылған Ӧӧркі Советінің пастағы сессиязында позын тохтатчатханынаңар искірче.

124 статья. РСФСР-ның Министрлер Советі РСФСР-ның чон депутаттары Съездінің паза РСФСР-ның Ӧӧркі Советінің алнында нандырығ тутча, оларға сан пірістіг полча.

РСФСР-ның наа тӧстелген Министрлер Советі позының көрілген синде тоғынар программазын РСФСР-ның Ӧӧркі Советінің ўзўрине кирче.

РСФСР-ның Министрлер Советі чылда пір хати хайди тоғынчатханынаңар РСФСР-ның Ӧӧркі Совєдіне сан пирче».

5. 125 статьяның пастағы чардығын піди чарыдарға:

«РСФСР-ның Министрлер Советі РСФСР ўлгўзіне теелчеткен хазна устааның прай сурығларын пӧгер праволығ. Ол сурығлар РСФСР Конституциязына килістіре РСФСР-ның чон депутаттары Съезді, РСФСР-ның Ӧӧркі Советі, аның Президиумы паза кнезі пӧгер сурығлар санына кірбинчелер ноога».

127-чі статьяны піди чарыдарға:

«127 статья. СССР паза РСФСР законнарына тӧстеніп паза оларны толдырар ўчўн, СССР-ның чон депутаттары Съездінің паза СССР-ның Ӧӧркі Советінің, РСФСР-ның чон депутаттарының Съездінің паза РСФСР-ның Ӧӧркі Советінің пасха даа чарадығларын, ССР-ның Министрлер Советінің чарадығларын паза көзідіглерін толдырар ўчўн, РСФСР-ның Министрлер Советі чарадығлар паза көзідіглер сығарча, олар хайди толдырылчатханнарын сыныхтапча. РСФСР-ның Министрлер Советінің чарадығлары көзідіглері РСФСР чиринде хайди даа толдырылар киректер».

7. 129 статьяның 4-чі чардығында «СССР, РСФСР законнарына тӧстеніп паза оларны толдырар ўчўн, СССР-ның Ӧӧркі Советінің паза аның Президиумының, РСФСР-ның